

Наїля БОРТНІКОВА

кандидат економічних наук,
доцент кафедри управління фінансово-економічною безпекою,
Донецький національний університет

Олександр БОРТНІКОВ

студент,
Донецький національний університет

АНАЛІЗ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Розглянуто класифікацію інвестицій за різними ознаками. Виконано аналіз динаміки, складу, структур, інвестицій у реальний сектор економіки України. Запропоновано оцінку достатності величини інвестицій для якісного оновлення матеріально-технічної бази

Ключові слова: інвестиції, основний капітал, капітальні інвестиції, джерела формування інвестиційних ресурсів, валовий внутрішній продукт, власні кошти підприємств, іноземні інвестиції.

В умовах кризового стану економіки України гостро стоять питання як підвищення рівня ефективності використання виробничого потенціалу країни, так і зростання ефективності господарювання окремих економічних суб'єктів. Сучасний етап розвитку суспільства одержав назву постіндустріального, для якого характерним є перетворення науки у безпосередню продуктивну силу, використання нововведень як вирішального чинника суспільного прогресу і розширення творчих можливостей всебічно розвиненої особистості [1, с. 14-15]. Заміна застарілих базових технологій індустріальної епохи на сучасні високотехнологічні, наукомісткі, вимагає формування кардинально нового підходу, за яким значно підвищується роль нововведень, інформації та знань.

В Україні основні засоби підприємств знаходяться у зношеному стані, ступінь зносу яких у країні досяг 60% [2]. При цьому цей показник у деяких галузях ще вище: у 2009 році коефіцієнт зносу основних засобів на підприємствах переробної промисловості склав майже 65%, на підприємствах транспорту та зв'язку - 84%. Високий ступінь зношування свідчить про важкий технічний стан основних засобів, необхідність їх модернізації, оновлення, заміни. Незадовільний стан виробничого потенціалу у галузях реального сектору економіки обумовлює необхідність залучення інвестицій. За оцінками міністерства економіки, для повної модернізації і структурної перебудови вітчизняної промисловості в неї необхідно вкласти 140-200 млрд. дол. [3]. Для структурного оновлення України потрібні насичені інвестиції в основний капітал, доступні для інвесторів сучасні технології та бізнес-проекти.

Питання дослідження інвестиційної діяльності підприємств стали предметом наукового зацікавлення. Серед вітчизняних вчених можна виділити роботи О. І. Амоші, Л. Бакаєва, І. О. Бланка, В. Д. Базилевича, В. М. Гейця, В. Ф. Гриньова, Я. Д. Крупки, Є. В. Мниха, А. В. Савчука, М. Г. Чумаченка. У центрі уваги дослідників були наступні питання: сутність інвестицій, їх види [4, с. 427; 5, с. 11; 6, с. 175; 7, с. 415]; критерії оцінки рішень інвестиційного характеру

[4, с. 428; 5, с. 226; 7, с. 419]; оцінка структури коштів фінансування довгострокових інвестицій [5, с. 151; 7, с. 417; с. 145].

У той самий час недостатньо вивченими, з нашої точки зору, є джерела формування інвестиційних ресурсів за ознакою їх приналежності. Використання останніх для фінансування інвестицій дозволить не тільки здійснювати оновлення виробничої бази підприємств, але і підвищувати ефективність їх господарювання внаслідок виникнення ефекту фінансового важеля.

Метою нашої роботи є дослідження значення залучення зовнішніх інвестицій у реальний сектор економіки як для оновлення його виробничого потенціалу, так і для підвищення його ефективності.

Для реалізації окресленої мети вважається доцільним рішення наступних завдань: розгляд класифікації інвестицій за різними ознаками; оцінка динаміки, складу, структури інвестиційних ресурсів і джерел їх формування; пошук резервів зростання валових інвестицій у реальний сектор економіки; оцінка достатності величини інвестицій для модернізації виробничого потенціалу країни.

Фінансова діяльність будь-якого підприємства потребує періодичного прийняття рішень щодо інвестування коштів, які спрямовуються на оновлення наявної матеріально-технічної бази, на розширення обсягу виробництва, на освоєння нових видів діяльності. Під інвестицією розуміють вкладення грошових коштів у деякі види активів. Відповідно до П (С)БО 4 "Звіт про рух грошових коштів": "Інвестиційна діяльність – придбання та реалізація тих необоротних активів, а також тих фінансових інвестицій, які не є складовою частиною еквівалентів грошових коштів" [9, с. 37]. Розрізняють інвестиції реальні та фінансові, довготривалі та короткочасні. Класифікація інвестицій за різними ознаками наведена в табл. 1.

Рішення інвестиційного характеру зараховують до рішень стратегічного характеру. Вони вимагають ретельних аналітичних обґрунтувань, тому що суттєво вплинуть на формування показників роботи підприємства. Будь-яка інвестиція потребує наявності

певного надлишку фінансових ресурсів. При нестачі власних засобів, інвестування здійснюється за рахунок позикових коштів. У такому випадку виникають проблеми обґрунтування структури джерел фінансування підприємства за критеріями вартості, безпеки, ефективності.

У табл. 2 наведена інформація, яка дозволяє дати

оцінку динаміці інвестицій в основний капітал України, а також джерел формування інвестиційних ресурсів за період з 2005 по 2009 рік [11]. В Україні з 2005 року по 2008 рік відбувалося зростання інвестицій в основний капітал щорічно приблизно на 30-50%. У 2009 році, порівняно з 2008 роком, вкладення коштів в основний капітал істотно зменшилося (на 35%).

Таблиця 1. Класифікація інвестицій

Критерії	Види інвестицій
1. Період реалізації	Довгострокові - інвестиції на період більше року - вкладення в необоротні активи
	Короткострокові - інвестиції на період менше року - вкладення в оборотні кошти
2. Форма реалізації	Реальні або капітальні - придбання основних засобів, товарно-матеріальних цінностей і нематеріальних активів, що підлягають амортизації
	Фінансові - активи, які утримуються підприємством з метою збільшення прибутку, зростання вартості капіталу або інших вигод для інвестора
3. Форма взаємовідносин між інвестором та об'єктом інвестування	Інвестиції, що характеризують відносини позики - боргові цінні папери - облігації, ощадні сертифікати, казначейські зобов'язання, довгострокові векселі.
	Інвестиції, які свідчать про право власності на частину майна підприємства - часткові цінні папери - акції, внески до статутного капіталу
4. Залежно від мети утримання інвестиції	Отримання доходів у вигляді дивідендів (акції), відсотків (облігації, депозитні сертифікати)
	Придбання корисних взаємних відносин з іншими підприємствами або контроль над їх діяльністю
	Одержання наступних доходів від зростання вартості вкладених фінансових інвестицій
	Диверсифікація операційної діяльності і зниження підприємницького ризику (вкладання капіталу в будь-якій формі в статутний капітал спільних підприємств)
5. Джерело фінансування	Інвестиції за рахунок власних ресурсів (амортизаційні відрахування, фонд розвитку виробництва)
	Інвестиції за рахунок позикового капіталу

Одним із критеріїв, за яким розрізняють інвестиції, є джерело їх формування, яке може бути як власним, так і позиковим. Розгляд джерел формування інвестицій показує, що серед них найбільш суттєвими є кошти підприємств та організацій, кредити банків та кошти іноземних інвесторів. Частка перерахованих джерел сумарно становила у 2005 році 77,2%, а у 2009 році – 82%. Для фінансування основного капіталу залучалися також кошти державного бюджету, місцевих фондів, населення. Їх питома вага становила 22,8% і 18% відповідно у 2005 та 2009 роках. Частка власних джерел підприємств і організацій переважала в інвестиціях і коливалася від 57,4% до 63,3% у 2005 та 2009 роках відповідно. У 2009 році порівняно з 2008 роком, відбулися наступні зміни: скоротилося фінансування за рахунок іноземних інвесторів на 10%, за рахунок банків – на 46,65%, за рахунок власних коштів підприємств – на 27,34%.

У 2010 році відбувалося подальше зниження обсягу іноземних інвестицій порівняно з попереднім періодом. Станом на 1 жовтня 2010 р. інвестиції в Україну надійшли зі 126 країн світу. У число основних країн-інвесторів, на які припадає понад 81% загального обсягу прямих інвестицій, увійшли: Кіпр – 22,5%, Німеччина – 16,5%, Нідерланди – 9,6%, Росія – 7,0, Австрія – 6,3% і т. д. [11].

Таким чином, за розглянутий період відбулися значні зміни як у розмірі інвестицій в Україні, так і в її складових. У табл. 3 наведена структура інвестицій за ознакою приналежності інвестованого капіталу [11]. Темп зниження інвестицій в основний капітал у 2009 році, порівняно з 2008 роком, склав 34,86%. За той самий час темпи зниження інвестицій за рахунок

власних і залучених коштів склали відповідно 27,46% і 44,76%. Таким чином, зменшення інвестицій за рахунок залучених коштів значно перевищувало їх зниження за рахунок власних коштів підприємств та організацій. У наявності значні зрушення у структурі інвестицій, які дуже негативно вплинули на отриманий підприємствами реального сектора економіки фінансовий результат і рентабельність власного капіталу.

Зменшення рентабельності власного капіталу відбувалося внаслідок зменшення в складі джерел фінансування діяльності підприємства довгостроково залучених коштів. Суб'єкти господарювання не отримали кредити і позики за прийнятними для них ставками, в результаті вони були позбавлені не тільки можливості здійснювати заміну застарілих основних засобів, але й отримати приріст рентабельності власного капіталу за рахунок диверсифікації джерел фінансування.

Для країн Європейського Союзу обов'язковою є вимога інвестування в основний капітал не менш ніж 30 відсотків від валового внутрішнього продукту. Розглянемо, яке співвідношення величини інвестицій і валового внутрішнього продукту склалося в Україні в останні роки. Інформація про ВВП України, вартість основних засобів підприємств, і величини інвестицій в основний капітал наведена в табл. 4. Питома вага інвестицій в основний капітал у валовому внутрішньому продукті в Україні збільшилася з 21,1% у 2005 році до 26,2% у 2007 році.

2007 рік був найбільш сприятливим у даному питанні – інвестиції склали 26,2% до ВВП. У 2008-2009 роках ситуація погіршувалася і в 2009 році частка інвестицій до ВВП склала лише 16,6%. Таким чином, в

Таблиця 2. Аналіз динаміки капітальних інвестицій, інвестицій в основний капітал та джерел їх формування

Показники	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.
1. Капітальні інвестиції у фактичних цінах, млн. грн.	111174	148972	222679	272074	192878
2. Інвестиції в основний капітал (у фактичних цінах) млн. грн.	93096	125254	188486	233081	151777
У тому числі: – за рахунок власних коштів підприємств та організацій, млн. грн.	53424	72337	106520	132138	96019
% до підсумку	57,4	57,7	56,5	56,7	63,3
-кредитів банків та інших позик, млн. грн.	13740	19406	31182	40451	21581
% до підсумку	14,8	15,5	16,5	17,4	14,2
-коштів іноземних інвесторів, млн. грн.	4688	4583	6660	7591	6859
% до підсумку	5,0	3,7	3,5	3,3	4,5
-інших джерел (кошти держбюджету, місцевих бюджетів, населення), млн. грн.	21244	28928	44124	52901	27318
% до підсумку	22,8	23,1	23,5	22,6	18,0
Індекси					
Інвестиції в основний капітал	100,0	134,5	202,46	250,37	163,02
У тому числі:					
- за рахунок власних коштів підприємств та організацій	100,0	135,40	199,39	247,34	179,73
-кредитів банків та інших позик,	100,0	141,23	226,94	294,40	157,07
- коштів іноземних інвесторів,	100,0	97,76	142,06	161,92	140,55

Таблиця 3. Оцінка динаміки і структури інвестицій в основний капітал в Україні

Показники	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.
1. Інвестиції в основний капітал (у фактичних цінах)	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
У тому числі: за рахунок власних коштів підприємств та організацій					
% до підсумку	57,4	57,7	56,5	56,7	63,3
- За рахунок залучених коштів (кредитів банку, інших позик, коштів іноземних інвесторів, інших джерел)					
% до підсумку	42,6	42,3	43,5	43,3	36,7
Базисні індекси					
Інвестиції в основний капітал	100,0	134,5	202,46	250,37	163,02
У тому числі за рахунок:					
- власних коштів підприємств та організацій	100,0	135,40	199,39	247,34	179,73
- залучених коштів	100,0	133,39	206,61	254,44	140,55

Україні цей показник у 2009 році виявився на 45% меншим, ніж рекомендований європейський рівень (30%).

Враховуючи стан основних засобів України, рекомендоване 30% співвідношення, з нашої точки зору, є недостатнім. Для досягнення економічного зростання валове нагромадження основного капіталу має бути набагато вищим. Про це свідчить і досвід країн, які досягли успішних результатів у розвитку своїх економік. Так в Китаї, для якого ще 15 років тому був характерний нинішній стан основних засобів в Україні, на оновлення основного капіталу щорічно спрямовували і спрямовують 40-46% ВВП. Крім співвідношення інвестованого капіталу і внутрішнього валового продукту, цікавим є також співвідношення величини інвестицій і вартості основних засобів України. Дані таблиці 4 свідчать про те, що в країні за 2005-2008 роки спостерігалось значне коливання цього показника. У 2005 році на гривню вартості основних засобів припадало 7,3 копійок інвестицій, у 2007 році –

9,2 копійки, а в 2009 році – лише 3,9 коп. Якщо згадати, що ступінь зношеності основних засобів в Україні досяг катастрофічного розміру (в середньому 60%, а в деяких галузях більше 80%), то можна зробити висновки, що з такими темпами оновлення основного капіталу України ніколи не вдасться створити матеріально-технічну базу, адекватну вимогам постіндустріального суспільства.

Найважливішим показником, що характеризує ступінь розвитку країни, є співвідношення обсягу інвестицій в основний капітал і валового внутрішнього продукту. В Україні значення показника за останні роки значно менше рекомендованого в порівнянні з вимогами Євросоюзу. Ступінь зносу основних засобів в Україні сягнув катастрофічного розміру. Вивчення обсягу інвестицій в основний капітал показує недостатність їх рівня. Для створення матеріально-технічної бази, яка б сприяла рішенням глобальних завдань, необхідно значно збільшити величину інвестицій. Рекомендоване для країн Євросоюзу співвідношення між інвестиціями в основний капітал і

Таблиця 4. Аналіз динаміки валового внутрішнього продукту, вартості основних засобів і капітальних інвестицій в Україні

Показники	Роки				
	2005	2006	2007	2008	2009
1. Валовий внутрішній продукт у фактичних цінах, млн. грн.	441452	544153	720731	948056	913345
2. Вартість основних засобів, млн. грн.	1276201	1568890	2047364	3149627	3903714
3. Капітальні інвестиції у фактичних цінах, млн. грн.	111174	148972	222679	272074	192878
4. Інвестиції в основний капітал млн. грн.	93096,1	125253,7	188486,2	233081	151776,8
у % до ВВП	21,1	23,0	26,2	24,6	16,6
у % до вартості основних засобів	7,3	8,0	9,2	7,4	3,9
5. Валове накопичення основного капіталу, млн. грн.	96965	133874	198348	250158	167644

ВВП є недостатнім для України. Для досягнення економічного зростання валове нагромадження основного капіталу в Україні має бути набагато вищим і відносно до ВВП дорівнювати 40%.

Негативним є не тільки зниження обсягу інвестицій в основний капітал, але і погіршення структури інвестицій. У складі інвестицій значно зростає та їх частка, яка сформована за рахунок власних ресурсів підприємств і організацій. Вивчення складу інвестицій показує, що в Україні не достатньо використовується такий ресурс, як залучені кошти, у тому числі і кошти іноземних інвесторів. Їх частка залишалася і залишається вкрай низькою – від трьох до п'яти відсотків у складі всіх інвестицій у різні періоди (2005-2009 рр.). Причина, за якою іноземні інвестиції відносно невеликі, – фундаментальна. У восьмому щорічному звіті за легкістю ведення бізнесу Міжнародної фінансової корпорації і Світового банку Україна займає лише 145 місце з 183 країн. Міжнародне інвестиційне співтовариство з недовірою ставиться до українських бізнесменів. Україна належить до країн з високим ступенем ризику ведення бізнесу. За оцінками провідних фахівців Європи підприємницький ризик інвестицій в Україні складає 80%. На думку аналітиків, є також й інші причини не бажання іноземних інвесторів вкладати кошти в Україні. Головна з них – величезна кількість цікавих, недооцінених активів за кордоном, у тому числі в Росії, Польщі, Чехії, де інфраструктура фондового ринку є більш розвиненою. Стан підприємств і масштабність завдань, що стоять перед ними, говорить про неможливість вирішення проблеми без державної підтримки. В Україні розроблена і затверджена державна цільова програма розвитку інвестиційної діяльності на 2011 - 2015 року. Це дозволяє сподіватися на те, що у майбутньому в розвитку інвестиційної діяльності в нашій країні відбудуться позитивні зміни, які дозволять істотно поліпшити виробничий потенціал країни.

Список літератури

1. Базилевич, В. Д. Інтелектуальна власність [Текст] : підручник / В. Д. Базилевич. - 2-вид. - К. : Знання, 2008. - 431с.
2. Наявність і стан основних засобів за 2009 рік. Статистична інформація [Електронний ресурс] / Держкомстат України. - Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/>.
3. Щербина, Ю. Инвесторы любят только стабильные диктатуры [Електронний ресурс] / Ю. Щербина. - Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/>.
4. Ковалев, В. В. Финансовый анализ: методы и процедуры [Текст] / В. В. Ковалев. - М. : Финансы и статистика, 2001. - 560с.
5. Ендовицкий Д. А. Комплексный анализ и контроль инвестиционной деятельности: методология и практика

[Текст] / Д. А. Ендовицкий ; под ред. проф. Л. Т. Гиляровой. - М. : Финансы и статистика, 2001. - 400 с.

6. Бланк И. А. Основы инвестиционного менеджмента. [Текст] / И. А. Бланк. - К.: Эльга, 2006, Ника-Центр, -Т.1.-536с.
7. Мних, Е. В. Економічний аналіз діяльності підприємства: Підручник.[Текст] / Е. В. Мних. - К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2008.-514с.
8. Липсиц И. В. Экономический анализ реальных инвестиций. [Текст] / И. В. Липсиц, В. В. Коссов. - М. : Экономист, 2004.-347с.
9. Національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку. Нормативна база. Нова редакція. [Текст]/- Х.: Курсор, 2009.-430с.
10. Лановий В. Чому Україна залишиться без інвестицій. Економічний аналіз [Електронний ресурс] / В. Лановий. - Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/>.
11. Інвестиції в основний капітал за джерелами фінансування за 2002-2009р. Статистична інформація [Електронний ресурс] / Держкомстат України. - Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/>.
12. Худавердиева В. А. Стратегия привлечения иностранных инвестиций в экономику Украины [Текст]/ В. А. Худавердиева // Финансы Украины. - 2010. - № 6. - С. 62-71.

РЕЗЮМЕ

Бортникова Наїля, Бортников Александр

Анализ инвестиционной деятельности в Украине

Рассмотрена классификация инвестиций по различным признакам. Выполнен анализ динамики, состава, структуры инвестиций в реальный сектор экономики Украины. Рассмотрено соотношение инвестиций и валового внутреннего продукта; инвестиций и стоимости основных средств.

RESUME

Bortnikova Nailya, Bortnikov Oleksandr

Analysis of investment activity in Ukraine

The classification of investments on different grounds is considered. The analyses of dynamics, composition and structure of investments in the economy of Ukraine is carried out. Ratio of investments to the gross domestic product (GDP) and investments to long term assets is analyzed.

Стаття надійшла до редакції 22.03.2011 р.